

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ,
ПОТЕРПІЛИМИ ВІД НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї**

У статті проаналізовано зміни, які відбулись в організаційних засадах соціальної роботи з дітьми, які стали жертвами насильства у сім'ї. Встановлено оптимальну модель організації надання їм соціальної допомоги.

Ключові слова: домашнє насильство, діти, потерпілі насильства в сім'ї, суб'єкт соціальної допомоги, центр соціально-психологічної реабілітації дітей.

The article analyzes the changes that have taken place in the organizational principles of social work with children who have become victims of violence in the family. The optimal model of the organization of providing them with social assistance has been established.

Key words: domestic violence, children, victims of family violence, subject of social help, center for social and psychological rehabilitation of children.

Необхідність захисту прав людини зумовлює посилення уваги до проблеми домашнього насильства. Найбільше потерпають від нього жінки й діти. Отже, з метою запобігання й протидії домашньому насильству необхідне забезпечення системного підходу до організації допомоги жертвам, насамперед, дітям. З урахуванням оновлення нормативних актів щодо запобігання й протидії домашнього насильства, виникає необхідність з'ясування організаційних засад соціальної роботи з дітьми, які потерпіли від насильства у сім'ї. Для вирішення цього завдання використовуємо метод аналізу нормативно-правових документів.

Розгляд організаційних засад надання допомоги дітям, які постраждали від насильства у сім'ї, доцільно почати з закону України «Про попередження насильства у сім'ї» (2001). Хоча на даний момент він втратив чинність, з дослідницької точки зору вважаємо доцільним здійснити порівняння з більш сучасними підходами. Відповідно до закону України «Про попередження насильства у сім'ї» суб'єктами надання допомоги жертвам насильства є кризові центри (стаття 8) і центри медико-соціальної реабілітації тих, хто постраждав від насильства в сім'ї (стаття 9) [1].

Працівники кризових центрів здійснюють прийом жертв насильства в сім'ї (потенційних жертв), організують надання допомоги (психологічної, педагогічної, медичної, юридичної) жертвам; надають притулок для тимчасового перебування жертв насильства. Центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства у сім'ї створюються у системі діючих закладів охорони здоров'я. Перебування у центрі відбуваються протягом терміну, необхідного для лікування та психосоціальної реабілітації. У випадку насильства над дитиною потрібна згода одного з батьків, опікуна, усиновителя чи органу опіки й піклування. Під час перебування у центрі жертви насильства у сім'ї: отримують первинну медико-санітарну і психологічну допомогу (окремі види психіатричної допомоги); набувають можливість отримання юридичних консультацій [1].

Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» у 2017 році втратив чинність. Замість нього прийнято закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству». У ньому виділено два типи закладів, які надають допомогу постраждалим особам. До загальних служб віднесено: центри соціальних служб, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, притулки для дітей, центри соціально-психологічної допомоги, соціально-реабілітаційні центри, територіальні центри соціального обслуговування тощо [2]. Діяльність перших п'яти закладів передбачає надання допомоги дітям.

Відповідно до Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей він є закладом соціального захисту, який утворюється для тривалого чи денного перебування осіб віком від 3 до 18 років у випадку, якщо вони опинились у складній життєвій ситуації. Метою є надання таким дітям комплексної медичної, соціальної, педагогічної, психологічної, правової та іншої допомоги. У 2020 році уточнено, що відповідно до потреби центр може бути створений органом місцевого самоврядування як структурний підрозділ центру соціальних служб, центру надання соціальних послуг, який діє у відповідній адміністративно-територіальній одиниці.

Завданнями центру є: реалізація соціального захисту дітей; надання комплексу соціальних послуг; здійснення соціально-педагогічної корекції; сприяння поверненню до біологічної сім'ї; надання психологічної та інших видів допомоги батькам, орієнтованої на повернення дітей у біологічну сім'ю тощо. Напрямами діяльності центру є: соціально-медична реабілітація й оздоровлення; соціально-психологічне діагностування й психологічна реабілітація; соціальна й педагогічна реабілітація; адаптація до сімейного оточення й правове забезпечення тощо [4]. Діяльність центру має комплексний характер і у найбільшій мірі орієнтована на врахування вікових особливостей і потреб дітей. У Центрі можуть бути створені групи як денного, так і тривалого (стаціонарного) перебування з наповнюваністю до 10 осіб. Діти, які проживають у сім'ях або інтернатних закладах направляються до груп денного перебування. Одною з категорій дітей, що приймаються до центру є «діти, які зазнали будь-якої форми насильства, зокрема домашнього насильства, та діти, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі, а також діти, які постраждали від торгівлі дітьми».

До числа спеціалізованих служб можуть бути віднесені: притулки для постраждалих, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. Отже, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих відповідають оновленому законодавству, а кризові центри у ньому не згадуються. Функціями загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб є: прийом та розгляд заяв про отримання допомоги; оцінка їхніх потреб; надання соціальних послуг, сприяння наданню правової допомоги, а також забезпечення тимчасового притулку.

Постраждала дитина, відповідно до статті 22, на період усунення причин і наслідків насильства у сім'ї може бути влаштована: 1) до родичів; 2) у сім'ю патронатного вихователя; 3) до центру соціально-психологічної реабілітації дітей або притулку для дітей, інших установ для дітей [2].

В останні роки прийняті нові нормативні документи, у яких передбачені нові суб'єкти надання допомоги жертвам насильства, наприклад, денний центр соціально-психологічної допомоги тим, хто постраждав від насильства. Це спеціалізована служба підтримки людей, що постраждали від насильства: домашнього чи гендерного. Метою є надання комплексної соціально-психологічної, первинної правової допомоги, а також соціальних послуг особам, які постраждали» [3]. Такі особи можуть звернутись разом із дитиною. Їм буде забезпечено можливість короткострокового або цілодобового перебування у спеціально обладнаному приміщенні, яке забезпечене комунальними послугами і призначене для надання послуг короткострокового або цілодобового перебування. Мова йде про «кризову кімнату».

Ще одним суб'єктом надання соціальної допомоги дітям, які стали жертвами насильства у сім'ї є психологічна служба закладу освіти. У контексті проблеми організації соціальної роботи з дітьми, які зазнали насильства в сім'ї, значущими, на нашу думку, є такі її функції: соціально-захисна - реалізація соціально-педагогічного супроводу тих, хто бере участь в освітньому процесі й опинився у складній чи кризовій життєвій ситуації через катастрофи, тяжкі хвороби чи насильство; корекційно-розвиткова – реалізація системи дій, орієнтованих на подолання проблем, негативних емоційних станів учасників освітнього процесу; здійснення заходів психолого-педагогічного характеру для усунення

психофізичних та інтелектуальних відхилень поведінки та розвитку [5]. Водночас, є підстави стверджувати, що головна увага фахівців психологічної служби зосереджується на корекційно-профілактичній роботі, яка пов'язана з усуненням труднощів соціально-психологічного й соціального розвитку здобувачів освіти, усунення ризиків дезадаптації до середовища.

Так, практичний психолог закладу та/або установи освіти сприяє: профілактиці різних видів насильства/конфліктів серед учасників освітнього процесу; формуванню толерантного ставлення до тих, хто постраждав від насильства, інформуванню педагогічного колективу про випадки насильства/ конфліктів серед здобувачів, про які їм відомо. Соціальний педагог організовує просвітницьку й профілактичну роботу щодо здобувачів освіти в аспекті запобігання й протидії насильству, у тому числі щодо дітей.

Таким чином, одною з найбільш оптимальних форм надання комплексної допомоги дітям – жертвам домашнього насильства є центри соціально-психологічної реабілітації дітей. З урахуванням аналізу нормативно-правових засад організації соціальної роботи з дітьми-жертвами насильства, ми також прийшли до висновку, що найменш врегульованим є питання раннього виявлення дітей, що зазнають насильство у сім'ї. Для усунення зазначеного недоліку потрібне удосконалення нормативно-правових засад, зокрема, функцій суб'єктів, які контактують з дітьми молодшого шкільного віку (медичні працівники, вихователі дошкільних закладів освіти).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про попередження насильства в сім'ї. Закон України від 15 листопада 2001 року №2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
2. Про запобігання і протидію домашньому насильству. Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VII
3. Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Постанова КМУ № 824 від 21.08.2019
4. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей. Постанова КМУ № 87 від 28.01.2004
5. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України. Наказ міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 № 509

Рекомендує до друку науковий керівник доцентка Швець Т.М.